

Analytical Bulletin

ISSN: 1829-4502

Journal homepage: <https://analytical-bulletin.ccs.am/index.php/ab/index>

CENTER FOR CULTURE
AND
CIVILIZATION STUDIES
FOUNDATION

Anna Gevorgyan
RED LINES AND GREEN LIGHTS: IRAN'S BALANCING POLICY IN THE SOUTH
CAUCASUS

Աննա Գևորգյան

ԿԱՐՄԻՐ ԳԾԵՐ ԵՎ ԿԱՆԱԶ ԼՈՒՅՍԵՐ. ԻՐԱՆԻ ԲԱԼԱՆՍԱՎՈՐՄԱՆ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍՏՈՒՄ

To cite this article: Anna Gevorgyan “Red Lines and Green Lights: Iran’s Balancing Policy in the South Caucasus,” *Analytical Bulletin (CCCS)* 16 (2023): 7-32 DOI: 10.56673/18294502-23.16-7

To cite this article in Armenian: Աննա Գևորգյան «Կարմիր գծեր և կանաչ լույսեր. Իրանի բալանսավորման քաղաքականությունը Հարավային Կովկասում», *Վերլուծական տեղեկագիր (ԶՄՀԿ)* 16 (2023): 7-32 DOI: 10.56673/18294502-23.16-7

To link to this article: DOI: [10.56673/18294502-23.16-7](https://doi.org/10.56673/18294502-23.16-7)

Published online:

9 September 2023.

[Submit your article to
this journal](#)

**ԿԱՐՄԻՐ ԳԾԵՐ ԵՎ ԿԱՆԱԶ ԼՈՒՅՍԵՐ. ԻՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ
ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ¹**

Աննա Գևորգյան²

*Քաղաքակրթական և մշակութային
հետազոտությունների կենտրոն*

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳԻՐ

Լեռնային Ղարաբաղի 2020 թվականի պատերազմից հետո Իրանի՝ Հայաստանի անվտանգության շահերի հետ համընկնող որոշ հայտարարությունների ու Ադրբեջանի հետ պարբերաբար բռնկվող «խոսքային պատերազմների» արդյունքում միջազգային ու հայաստանյան գիտավերլուծական դաշտում ի հայտ է եկել մոտեցում այն մասին, որ Իրանը կտրուկ փոխել է իր վերաբերմունքը Հարավային Կովկասի երկրների նկատմամբ:

Այս հոդվածը քննարկում է տարածաշրջանում Իրանի ընդհանուր աշխարհառազմավարական և անվտանգության շահերը՝ Իրան-Ադրբեջան հարաբերությունները վերլուծելով գոլաշավոր ռեալիզմի տեսության միջոցով: Հոդվածը պատերազմին հաջորդող ժամանակահատվածում Իրան-Ադրբեջան հարաբերությունները Իրանի անվտանգության շահերի դիտանկյունից քննարկելով՝ ցույց է տալիս, որ բալանսավորման քաղաքականությունը ինչպես կար, այնպես էլ մնում է Իրանի առանցքային հատկանիշը տարածաշրջանային քաղաքականության մեջ: Այդ քաղաքականության պահմպանման համար Ադրբեջանի հետ հարաբերություններում Թեհրանը օգտագործում է և՛ հակընդեմ սպառնալիքներ ստեղծելու, և՛ էլ ավելի մերձեցման քաղաքատնտեսական գործիքակազմ:

ՀՈՂՎԱԾԻ

ՊԵՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներկայացվել է՝
20 մայիս 2023
Ընդունվել է՝
10 օգոստոս 2023

ԲԱՆԱԼԻ ԲԱՌԵՐ

Իրան, Հայաստան,
Հարավային
Կովկաս,
անվտանգություն,
վարձկաններ,
Թուրքիա,
Ադրբեջան, ԵՄ,
գազ, նավթ,
գոլաշավոր
ռեալիզմի
տեսություն

DOI:

**10.56673/18294502-
23.16-7**

Ներածություն

Մինչև Ղարաբաղյան 2020 թվականի պատերազմը Իրան-Ադրբեջան հարաբերությունների մասին գիտական հոդվածները

¹ Հետազոտությունն իրականացվել է ՀՀ գիտության կոմիտեի ֆինանսական աջակցությամբ՝ 21T-SF251 ծածկագրով գիտական թեմայի շրջանակներում:

² Ավագ գիտաշխատող, Քաղաքակրթական և մշակութային հետազոտությունների կենտրոն, էլ. փոստ anna.gevorgyan@ysu.am

մեծամասամբ երկրների միջև հարաբերությունների դրական դինամիկայի մասին էին³: Ղարաբաղյան պատերազմի ու նոյեմբերի 9-ի եռակողմ հայտարարությունից հետո Իրանի քաղաքական խոսույթի վերլուծության մասին մի շարք հոդվածներ ու գրքեր մատնանշում են Իրանի տարածաշրջանային քաղաքականության փոփոխության մասին: Այդ փոփոխությունը, մասնավորապես, պայմանավորում են Իրան-Ադրբեջան հարաբերությունների սրմամբ ու Իրան-Հայաստան հարաբերությունների էլ ավելի կարևորմամբ⁴: Կան նաև այնպիսիք, որ փոփոխությունը նկարագրում են, ընդհակառակը, Իրան-Ադրբեջան ավելի սերտ հարաբերություններով⁵: Վերջիններիս թվում են այն հեղինակները, որոնք Իրանի տարածաշրջանային քաղաքականությունը վերլուծում են ոչ թե առանձին աշխարհաքաղաքական կամ տնտեսական դիտանկյուններից, այլ՝ միջազգային հարաբերությունների մեկ այլ ուղղության՝ աշխարհաքաղաքատնտեսության (geopolinomics) դիտանկյունից⁶: Որոշ հեղինակներ էլ պնդում են, որ «նոր իրողությունները» ստիպում են Թեհրանին տարածաշրջայնացման տարրեր մտցնել իր հարավկովկասյան քաղաքականության մեջ⁷:

Լեռնային Ղարաբաղի 2020 թվականի պատերազմից հետո Իրանի՝ Հայաստանի անվտանգության շահերի հետ համընկնող որոշ հայտարարությունների ու Ադրբեջանի հետ պարբերաբար բռնկվող «խոսքային պատերազմների» արդյունքում, գիտա-

³ Taghi Davoodi, “Friendly Relations between Iran and Azerbaijan: A Review”, *Mediterranean Journal of Social Sciences* 7, no. 5 (2016): 259.

⁴ Stefan Meister, “Shifting Geopolitical Realities in the South Caucasus”. *Reports, SCCEUS*, November (2021): 1–14.

⁵ Emil Avdaliani, *New World Order and Small Regions: The Case of South Caucasus*, 2022. Springer Nature, 14.

⁶ Mehdi Amiri and Ehsan Fallahi, “Geopolinomics of Iran’s Bilateral Relations with Armenia and the Republic of Azerbaijan from 2013 to 2021”. *Central Eurasia Studies* 15 (2023): 73–101.

⁷ Vali Golmohammadi and Hamidreza Azizi, “The South Caucasus in the Regionalism of Iran’s Foreign Policy”. *Central Eurasia Studies* 15 (2022): 305–281.

վերլուծական դաշտում ի հայտ է եկել մոտեցում այն մասին, որ Իրանը կտրուկ փոխել է իր վերաբերմունքը Հարավային Կովկասի երկրների նկատմամբ:

Այդ նույն քաղաքական հայտարարությունների արդյունքում հայաստանյան վերլուծական, հանրային ու քաղաքական շրջանակներում Իրանի տարածաշրջանային շահերի մասին հաճախ աղճատված ու ուռճացված պատկերացումներ են տարածում ստացել՝ զգալի փոփոխություններ բերելով Հայաստանում Իրանի նկատմամբ քաղաքական և հասարակական վերաբերմունքի մեջ: Միջազգային հանրապետական ինստիտուտի կողմից 2023 թվականին անցկացված հարցումը, օրինակ, ցույց է տալիս, որ հարցված հայաստանցիների 54%-ը նշում է Իրանը որպես Հայաստանի անվտանգության կարևորագույն գործընկեր (այս ցուցանիշով Իրանը դառնում է առաջինը սանդղակում)⁸:

Այս իրավիճակը էլ ավելի է շեշտադրում տարածաշրջանում Իրանի անվտանգության շահերի լիարժեք ըմբռնման ու վերլուծության կարևորությունը, Իրան-Ադրբեջան հարաբերությունների որակն ու դինամիկան օբյեկտիվորեն քննելու անհրաժեշտությունը:

Լեռնային Ղարաբաղի 2020 թվականի պատերազմի ընթացքում և դրանից հետո Հարավային Կովկասում տեղի ունեցող զարգացումները սերտորեն կապված են տարածաշրջանի բոլոր երկրների անվտանգության շահերի հետ: Այս պնդումն առավել քան տեղին է հատկապես Իրանի պարագայում: Իրանի սահմաններին մոտ ռազմական գործողությունները, Թուրքիայի կողմից աջակցվող վարձկանների օգտագործումը, Թուրքիայի ներգրավվածությունը տարածաշրջանում և Ադրբեջանի

⁸ “Public Opinion Survey: Residents of Armenia | January-March 2023”, *International Republican Institute*, May 1, 2023, [Public Opinion Survey: Residents of Armenia | January-March 2023 | International Republican Institute \(iri.org\)](https://www.iri.org/public-opinion-survey-residents-of-armenia-january-march-2023).

ծավալապաշտական հոռետորաբանությունը ոչ միայն Հայաստանի, այլև Իրանի նկատմամբ, և Ադրբեջան-Իսրայել խորացող հարաբերությունները⁹ մեծ մտահոգություն են առաջացնում Իրանի անվտանգության տեսանկյունից: Այս հանգամանքը ստիպել է Իրանին տարածաշրջանի հետագա զարգացումներում ավելի մեծ դեր խաղալու փորձեր անել:

Այս նպատակին հասնելու համար հատկապես Իրան-Հայաստան հարաբերությունների համատեքստում իրանցի պաշտոնյաները օգտագործում են հիմնականում քաղաքական հայտարարություններ, որոնց մեջ հաճախ են հնչում Իրանի՝ «կարմիր գծերի մասին» պնդումները¹⁰: Միաժամանակ, Իրան-Ադրբեջան հարաբերություններում մի կողմից մերթընդմերթ բռնկվող «խոսքային պատերազմների»¹¹ չավարտվող շղթա է, մյուս կողմից, ի հեճուկս դրանց, գերակշռում են տնտեսական համատեղ տարբեր ծրագրերին տրված «կանաչ լույսերը»: Այս հանգամանքը, սակայն, հաճախ ստվերվում է և՛ միջազգային, և՛ հայաստանյան իրանագիտական վերլուծությունների շրջանակներում, որոնք մեծամասամբ կենտրոնանում են միայն պրոհայկական դրսևորումների շեշտադրման վրա՝ այդպիսով ուռճացնելով մի կողմից՝ Իրանի ավելի սերտ հարաբերությունները Հայաստանի հետ, մյուս կողմից՝ հնարավոր դերակատարումը Հայաստանի անվտանգության սպառնալիքների չեզոքացման տեսանկյունից:

Իրանի հնարավոր քաղաքական քայլերն ու միջամտությունները տարածաշրջանային զարգացումներին

⁹ Ronen A. Cohen and Tzvi Lev, “A Triangle of Interests: Azerbaijan, Iran and Israel”. *Iran and the Caucasus* 25, no.1 (2021): 74–89.

¹⁰ “Iranian Lawmakers Describe Geopolitical Change as Iran’s Red-Line”, *Farsnews Agency*, October 3, 2021, <https://www.farsnews.ir/en/news/14000711000775/Iranian-Lawmakers-Describe-Geplical-Change-as-Iran%27s-Red-Line>.

¹¹ Mariam Sinaee, “War of Words Heats up between Iran, Azerbaijan, and Israel.”, *Iran International*, January 10, 2023, <https://www.iranintl.com/en/20211001032752>.

հնարավորինս օբյեկտիվ գնահատելու համար այս հոդվածի շրջանակներում կանդրադառնանք տարածաշրջանում Իրանի ռազմավարական հետաքրքրություններին, և Իրան-Ադրբեջան հարաբերությունները կքննարկենք «զգուշավոր ռեալիզմ» տեսության միջոցով, որն, ի տարբերություն ռեալիստական մյուս տեսությունների, հաշվի է առնում երկրների ոչ միայն անվտանգության, այլև՝ այլ ոլորտների շահերը երկրների ռեալիստական ու ռացիոնալ քաղաքական քայլերը վերլուծելիս¹²:

Հոդվածը ցույց է տալիս Իրանի տարածաշրջանային անվտանգության, էթնիկ, կրոնամշակութային, միջազգային հեղինակության շահերը, դրանց հանդեպ Ադրբեջանի սպառնալիքները՝ պնդելով, որ Իրանը հարավկովկասյան տարածաշրջանում օգտագործում է բալանսավորման քաղաքականություն և՛ այդ սպառնալիքները չէզոքացնելու (նաև Իրան-Հայաստան հարաբերություններով), և՛ Ադրբեջանի հետ ավելի մերձենալու (հատկապես տնտեսական իմաստով) մարտավարությամբ:

Ռեալիստական տեսության զգուշավորության բաղադրիչը կամ զգուշավոր ռեալիզմի տեսություն

«Զգուշավոր ռեալիզմը» (prudential realism) միջազգային հարաբերությունների տեսությունների ոլորտում համեմատաբար նոր ուղղություն է: Այն առաջարկում է մոտեցումներ այն մասին, թե ինչպես են պետությունները արտաքին քաղաքական որոշումներ

¹² Guzzini, Stefano. “Saving Realist Prudence.” In *The Social Construction of State Power: Applying Realist Constructivism*, edited by J. Samuel Barkin, 1st ed., (Bristol University Press, 2020), 217–32.

Charles A. Kupchan, “After Pax Americana: Benign Power, Regional Integration and the Sources of a Stable Multipolarity”. In *The New World Order* (London: Palgrave Macmillan UK, 2000), 134–66.

կայացնում՝ հիմնվելով գործնական նկատառումների և սկզբունքների հավասարակշռության վրա¹³:

Զգուշավոր ռեալիզմն ընդգծում է այնպիսի քաղաքականություն վարելու կարևորությունը, որը ոչ միայն բարոյապես արդարացված է, այլև ծառայում է պետության ազգային շահերին և անվտանգությանը: Այն ընդունում է, որ պետությունները գործում են բարդ միջազգային միջավայրում, որտեղ էթիկական նկատառումները և ռեալ մտահոգությունները հաճախ հատվում են: Այս շրջանակներում պետությունները հաշվարկում են իրենց գործողությունների պոտենցիալ օգուտներն ու ռիսկերը՝ նկատի ունենալով թե՛ իրենց որդեգրած սկզբունքները, թե՛ իրենց բարօրության համար դրանց ունեցած հետևանքները¹⁴:

Շահերի հավասարակշռությունը զգուշավոր ռեալիզմի առանցքային ասպեկտներից մեկն է ու հիմնվում է այն մոտեցման վրա, որ պետությունները արտաքին քաղաքական որոշումներ կայացնում են՝ մանրակրկիտ հաշվարկելով իրենց ազգային շահերը, ներառյալ տնտեսական, անվտանգության և ռազմավարական գործոնները: Այս շահերն են ձևավորում արտաքին քաղաքականության ուղղությունը և ուղղորդում պետական գործողությունները:

Ըստ այս տեսության՝ պրագմատիզմի ու ադապատացիայի բարձր մակարդակը նույնպես պետության շարժառիթների կարևոր բաղադրիչներն են¹⁵: Տեսությունն ընդգծում է արտաքին քաղաքականության պրագմատիկ մոտեցումը՝ զիտակցելով, որ պետությունները կարող են կարիք ունենալ զիջումների գնալ իրենց

¹³ Thazha Paul, *Power versus Prudence: Why Nations Forgo Nuclear Weapons* (McGill-Queen's Press-MQUP, 2000), 28-33.

¹⁴ Greta Favara, "Taking Politics Seriously: A Prudential Justification of Political Realism". *Philosophy & Social Criticism* 49, no. 7, (2023).

¹⁵ Liu Wei, "Aristotle, Machiavelli, and Prudential Political Realism", In *Machiavelli in Northeast Asia*, ed. Jun-Hyeuk Kwak, (London: Routledge, 2022), 26-42.

սկզբունքների դաշտում իրենց նպատակներին հասնելու համար կամ, որպես այլընտրանք, շեշտադրել իրենց սկզբունքները, երբ դրանք համապատասխանում են իրենց շահերին: Զգուշավոր ռեալիզմի տեսաբանները պնդում են, որ պետությունները ճկուն են և հարմարեցնում են իրենց քաղաքականությունը՝ հիմնվելով միջազգային միջավայրի տեղաշարժերի վրա¹⁶: Այսպիսով, պետությունները զարգացնում են իրենց կարողությունը՝ հարմարեցնելու իրենց արտաքին քաղաքական ռազմավարությունները փոփոխվող հանգամանքներին:

Այս տեսությունը լավագույնս է բացատրում Իրանի արտաքին քաղաքական որոշումները Հարավային Կովկասում: Ի տարբերություն միջինարևելյան քաղաքականության, որտեղ նրավարքը մեծամասամբ կարելի է բացատրել գաղափարական ու պրագմատիկ մղումների համադրմամբ¹⁷, Հարավային Կովկասում Իրանի սահմանած «կարմիր գծերն» ու դրանք շրջանցող հարաբերությունները տնտեսական ոլորտում ավելի բացատրելի են դառնում զգուշավոր ռեալիզմի դիրքից վերլուծելիս: Իրանի՝ տարածաշրջանում ունեցած կենսական շահերի քննությունն այս տեսության դիտանկյունից վերլուծելիս հնարավորություն է տալիս բացատրել, թե ինչու քաղաքական լարվածությունը Իրանի ու Ադրբեջանի միջև չի տեղափոխվում նաև ռազմական ոլորտ, և թե ինչու, ի հեճուկս կոշտ հռետորաբանության, Իրան-Ադրբեջան տնտեսական ծրագրերը ոչ միայն չեն դադարում, այլև շարունակում են ընդլայնվել ու զարգանալ:

¹⁶ Manali Kumar, “Making Decisions under Uncertainty: The Prudent Judgement Approach”. *European Journal of International Security* 8, no. 1 (February 2023): 109–29.

¹⁷ Shaul Bakhash, “Iran’s Foreign Policy under the Islamic Republic, 1979–2000”. In *Diplomacy in the Middle East*, ed. Leon Carl Broun, (Bloomsbury Academic, 2001), 247-58

Իրանի արտաքին քաղաքականության տարածաշրջանային համատեքստը

Խորհրդային միության փլուզումից հետո Իրանի քաղաքականությունը Հարավային Կովկասում մեծապես պայմանավորված է եղել Ռուսաստանի ու Թուրքիայի հետ նրա հարաբերություններով: Համագործակցությունն ու մրցակցությունը տնտեսական ոլորտում, ինչպես նաև էներգետիկ հարցերը եղել են այդ բոլոր երեքի հարաբերությունների հիմնական շարժիչ ուժը վերջին տասնամյակում: Տարածաշրջանային այս մրցակիցները օգտագործում էին երկկողմ երկխոսությունը, տնտեսական համագործակցությունն ու էներգետիկ կապերը կառավարելու համար հակընդդեմ շահերը՝ միաժամանակ պահպանելով կայուն փոխադարձ անվտանգությունը միմյանց նկատմամբ¹⁸:

Իրան-Հայաստան, Իրան-Ադրբեջան հարաբերությունները, ուրեմն, անհնար է տարանջատել տարածաշրջանային այս երեք տերությունների միջև փոխհարաբերություններից ու դիտարկել որպես անջատ հարաբերություններ¹⁹: Իրանի ազգային անվտանգության շահերը Հարավային Կովկասի տարածաշրջանում մշտապես ներառել են նախևառաջ իր տարածքային ամբողջականության պահպանման, ապա նաև՝ ընդհանուր առմամբ տարածքային ամբողջականության սկզբունքի պահպանման²⁰, սահմանների անփոփոխության ապահովման, ցանկացած անջատողական գործընթացի կանխման կամ դադարեցման կարևոր նպատակներ: Մինչև 2020 թվականի

¹⁸ Stephen J. Flanagan, “The Turkey–Russia–Iran Nexus: Eurasian Power Dynamics,” *The Washington Quarterly* 36, no 1 (2013): 163-178.

¹⁹ Abdollah Baei Lashaki, Masoumeh Rad Goudarzi, and Davood Amraei, “The Roots of Tension in South Caucasus: The Case of Iran-Azerbaijan Relationship”, *Journal of Politics and Law* 6, no. 4 (2013) 141.

²⁰ Mahmood Sariolghalam, *Iran in Search of Itself*, *Current History* 107, no. 713 (2008): 425-431.

պատերազմն էլ Իրանի պաշտոնական մեծամասամբ չեզոք մեկնաբանությունները Ղարաբաղյան խնդրի վերաբերյալ շեշտադրել են տարածքային ամբողջականության պահպանման կարևորությունն ու կոնֆլիկտը խաղաղ ու իրավական ճանապարհով լուծելու անհրաժեշտությունը: Օրինակ՝ 2014 թվականի ապրիլին Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիևի՝ Թեհրան պաշտոնական այցի ընթացքում նախագահ Հասան Ռոհանին անդրադարձել էր այդ հարցին՝ ընդգծելով, որ Իրանի քաղաքականությունը Ղարաբաղյան հակամարտության նկատմամբ այն է, որ հարցը պետք է լուծվի խաղաղ ճանապարհով՝ միջազգային կոնվենցիաների համապատասխան և առանց սահմանների փոփոխության²¹: Այս մեկնաբանությունները ողջունելի էին Ադրբեջանում, որտեղ շատերը սահմանների հիշատակումը համարում էին աջակցություն Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականությանը²²:

Իրանն իր տարածաշրջանային շահերն առաջ մղելու համար ջանում է սահմանափակել արտատարածաշրջանային տերությունների (ինչպիսիք են ԱՄՆ-ը և Իսրայելը) և ՆԱՏՕ-ի ներկայությունը՝ միաժամանակ ընդունելով Ռուսաստանի դերը՝ որպես հավասարակշռող արևմտյան և թուրքական ազդեցության դեմ: Միաժամանակ, տարածաշրջանում կայուն խաղաղությունն ու կայունությունը համընկնում են այս ոլորտում Իրանի անվտանգության նկրտումների հետ, որը նպատակ ունի սահմանափակել վարձկանների և այլ զինյալների ներկայությունը Հարավային Կովկասում: Այս իմաստով Ադրբեջանի

²¹ Siranush Ghazanchyan, “Rouhani: Iran Ready to Contribute to Karabakh Settlement.” *Public Radio of Armenia*, April 9, 2014, <https://en.armradio.am/2014/04/09/rouhani-iran-ready-to-contribute-to-karabakh-settlement/>.

²² James Barry, “*Brothers or Comrades at Arms? Iran’s Relations with Armenia and Azerbaijan*,” in *Iran in the World: President Rouhani’s Foreign Policy*, ed. Shahram Akbarzadeh and Dara Conduit, (Palgrave MacMillan, 2016), 59-75.

հարաբերությունները Իսրայելի, ինչպես նաև՝ խորացող հարաբերությունները Թուրքիայի հետ ու Թուրքիայի աջակցությամբ վարձկանների օգտագործումն իր ռազմաքաղաքական նպատակներին հասնելու համար մարտահրավեր-խնդիր է նաև Իրանի անվտանգության տեսանկյունից²³: Թեև որոշ հետազոտություններ (հատկապես ադրբեջանցի հետազոտողների հեղինակությամբ) առաջ են քաշում այն տեսակետը, որ Ադրբեջան-Իսրայել հարաբերությունների բուռն զարգացման վրա իր ուրույն ազդեցությունն է ունենում նաև այդ երկրների նկատմամբ Իրանի քաղաքականությունը²⁴, Իրանի դիտանկյունից հենց այդ հարաբերություններն են մեծապես պայմանավորում իր զգուշավոր, իսկ երբեմն՝ նույնիսկ բացահայտ հակամարտող քաղաքականությունը Ադրբեջանի հանդեպ: 2020 թվականի պատերազմը ի ցույց դրեց էլ ավելի մեծ ընդգրկվածությամբ խորը հարաբերություններ Ադրբեջանի ու Իսրայելի միջև, ինչը, ներառելով նաև տեխնոլոգիական ոլորտում համագործակցությունն ու Ադրբեջանի կողմից իսրայելական անօդաչուների ու այլ ռազմական տեխնիկայի օգտագործումը, անվտանգության աճող մարտահրավեր էր դառնում Իրանի համար²⁵:

Իրանը նաև շահեր ունի տարածաշրջանում իր միջազգային հեղինակության և ազդեցության հետ կապված: Նրա կարևոր նպատակներից մեկը, ըստ էության, տարածաշրջանային տերության ինքնահռչակ կարգավիճակ ունենալն է և այդպիսով այլ

²³ Kira Rauschenbakh, “The Nagorno-Karabakh Conflict Challenges Iran.”, *Critical Threats*, October 7, 2020. <https://www.criticalthreats.org/analysis/the-nagorno-karabakh-conflict-challenges-iran>.

²⁴ Emil Souleimanov, Maya Ehrmann, and Huseyn Aliyev, “Focused on Iran? Exploring the Rationale behind the Strategic Relationship between Azerbaijan and Israel”, *Southeast European and Black Sea Studies* 14, no. 4 (2014): 471–88.

²⁵ Arvin Khoshnood and Ardavan Khoshnood, “Iran's quandary on Nagorno-Karabakh.” *Middle East Quarterly* 28, no. 2 (2021): 7.

խաղացողների կողմից ճանաչվելը: Այս ճանաչումը կօգնի ամրապնդել Իրանի դիրքը տարածաշրջանում և պարստ հող կստեղծի նաև նրա ազդեցությունը մեծացնելու համար: Նույն նպատակով Իրանը նույնպես շահագրգռված է ակտիվորեն մասնակցել տարածաշրջանային տարբեր զարգացումներին և նախաձեռնություններին: Տարածաշրջանային զարգացումների ներառականությունը Իրանին թույլ կտա դրսևորել իր ցանկալի առաջնորդությունը և օգնել ձևավորել տարածաշրջանային քաղաքականության ուղղությունը: Արդյունքում Իրանը, բնականաբար, շահագրգռված է լինել դեռևս միայն հայտարարությունների մակարդակում գոյություն ունեցող ու տարածաշրջանային բոլոր վեց երկրներն ընդգրկող (Իրան, Թուրքիա, Ռուսաստան, Հայաստան, Վրաստան, Ադրբեջան) «3+3» անվտանգության կառույցի, Եվրասիական միության հետ համագործակցության և տարածաշրջանային այլ նախաձեռնությունների մաս: Այս բոլոր ձևաչափերն ու համագործակցությունները Իրանը համարում է կարևոր գործիքներ իր տարածաշրջանային տերության վարկը բարձրացնելու և տարածաշրջանային անվտանգության և տնտեսական հարցերում ավելի ակտիվ դերակատարություն ունենալու իր կարողությունները մեծացնելու համար:

Վերջապես, Հայաստանի հետ հարաբերությունների պահպանումը նույնպես կարևոր շահ է Իրանի համար²⁶, քանի որ դա կօգնի հակազդել այդ երկրի բացասական ընկալմանը տարածաշրջանում և նախադրյալ կստեղծի ուժեղացնելու նրա փափուկ ուժն ու ազդեցությունը: Հայաստանի հետ հարաբերությունները՝ որպես միակ քրիստոնյա հարևան երկրի, միշտ ներկայացվել են որպես օրինակ՝ զսպելու քաղաքական այն

²⁶ Zeinab Nourian, "Investigating the Position of Smart Power in Iran's Foreign Policy towards Armenia", *Iranian politics and law* 1&2, no. 3 &4, (2021): 21.

պատումները, որոնք Իրանը ներկայացնում են որպես ծայրահեղական մուսուլմանական երկիր՝ տարածաշրջանային նույնչափ ծայրահեղական նկրտումներով: Միննույն ժամանակ, իհարկե, Ադրբեջանի հետ հարաբերությունների համար Իրան-Հայաստան փոխգործակցությունը ընկալվում է որպես խոչընդոտ ու սպառնալիք:

Էթնկրոնական և մշակութային գործոնները Իրանի արտաքին քաղաքականության համատեքստում

Իրանը նաև ունի մի շարք շահեր՝ կապված Հարավային Կովկասի տարածաշրջանում իր ազգային արժեքների կամ ինքնության հատկանիշների պաշտպանության հետ: Այդ շահերից մեկը, ըստ էության, պատմական գերակայության պահպանումն է տարածաշրջանում, որն ընկալվում է որպես համաիրանական տարածք: Սա հուշում է, որ Իրանը գնահատում է իր պատմամշակութային կապերը տարածաշրջանի հետ, և նրա քաղաքականությունը նպատակ ունի պահպանել դրանք: Այս համատեքստում կարևոր է շեշտել, որ Իրանի համար կարևոր է ընդգծել Հարավային Կովկասի ժողովուրդների համար իր հատուկ մշակութային, քաղաքակրթական և պատմական դերը: Այս նպատակին հասնելու համար հաճախ օգտագործվում են մշակութային, անհրաժեշտության դեպքում՝ նաև կրոնական կապերն ու ընդհանրությունները: Վերը նշված բոլոր հատկանիշներով Իրանը իրեն ներկայացնում է որպես աշխարհի բոլոր շիա համայնքների պաշտպան, և այդ համայնքների համակրանքն ու ջերմեռանդ վերաբերմունքը նրա համար առաջնային նշանակություն ունեն: Շիա պաշտպանների դրոշակակրի կարգավիճակի պահպանումը, ըստ իրանական դիտանկյան, կնպաստի Իրանի՝ համաաշխարհային շիա համայնքի առաջնորդի դիրքի բարձրացմանը, ինչպես նաև կնպաստի նրա

տարածաշրջանային և միջազգային ազդեցության մեծացմանը: Այսպիսով, Իրանը շահագրգռված է նաև, որ շիա Ադրբեջանում հնարավորինս խուսափեն հակաիրանական տրամադրություններից: Այդպիսի տրամադրությունները, սակայն, պարբերաբար գլուխ են քարձրացնում ու դառնում միջպետական հարաբերությունները լուրջ վտանգի ենթարկող գործոններ²⁷:

Իրան-Ադրբեջան հարաբերությունների քաղաքական գործոնները

Իրան-Ադրբեջան հարաբերությունները վերջին երեք տասնամյակի ընթացքում առանձնացել են իրենց պարբերաբար ի հայտ եկող լարվածություններով և դրանց հաջորդող հարաբերությունների ջերմացմամբ: 2020 թվականի պատերազմից հետո տարածաշրջանում ստեղծված նոր ստատուս քվոն ու անկայունության պահպանումը ուկրաինական պատերազմի սկսվելուց հետո նոր փուլ բացեցին Իրան-Ադրբեջան լարվածության համար քաղաքական ոլորտում, բայց նաև նոր հնարավորություններ ի հայտ բերեցին տնտեսական ոլորտում համագործակցության համար: Իրան-Ադրբեջան տնտեսական հարաբերությունների ներուժը հաճախ թերօգտագործված ու թերարժևարված է համարվել²⁸, բայց նոր իրողությունները նոր հնարավորություններ են բացում այս ոլորտում:

Վերլուծելով Իրան-Ադրբեջան հարաբերությունների վերջին սրացման համատեքստում դեկալազիայի մեծ հավանականությունը՝ Իրանի տարածաշրջանային հարցերով վերլուծաբան Վալի Քալեջին մի շարք պատճառների շարքում առաջինը նշում է հենց տնտեսական գործոնը: Վերլուծաբանի

²⁷ Anna Gevorgyan, Hayk Kocharyan, The Islamic factor in Azerbaijan and its influence on the security interests of Armenia, *Journal of Oriental Studies* 14, (2018): 336-356.

²⁸ Tavakol Lotfi, Vali Golmohammadi, Hamid Sarmadi, Political Consideration and Development of Economic Relations, Economic Cooperation Capacities of Iran and the Republic of Azerbaijan, *Mediterranean Journal of Social Sciences* 7, no. 3 S3, (2016): 72-82.

հիշատակմամբ՝ Հարավային Կովկասի հետ Իրանի առևտրի 50 տոկոսը բաժին է հասնում Ադրբեջանի հետ առևտրին²⁹, իսկ 2020 թվականից թափ առած լարվածության ֆոնին անգամ կրկնակի աճ է գրանցել³⁰: Ստորև կանդրադառնանք Իրանի՝ Հարավային կովկասում ունեցած շահերին ու դրանց ազդեցությանը Իրան-Ադրբեջան հարաբերությունների վրա:

Հակաիրանական տրամադրությունների դրսևորումներն Ադրբեջանում

Դեռևս տարիներ առաջ՝ «Եվրատեսիլ» մրցույթի անցկացման պայմաններում, հակաիրանական տրամադրությունների պիկ էր նկատվում Բաքվում: Մրցույթն անցկացվեց Բաքվում 2012 թ., որի առիթով իրանցի հոգևորականներից մեկը՝ այաթոլլահ Սոբհանին, քննադատեց Ադրբեջանին՝ մրցույթն ու դրա անցկացումը անբարոյական քայլ համարելով ու մեղադրելով Բաքվին դրա շրջանակներում նաև միասեռականների շքերթ անցկացնելու մեջ³¹: Ադրբեջանցիներն արձագանքեցին Բաքվում բողոքի ցույցով, որի ընթացքում ցուցապաստառներ էին պահել Իրանի նախագահին և հոգևոր առաջնորդին միասեռականության մեջ մեղադրելով³²: Սա կարմիր գծերի հատում ընկալվեց Իրանում, և ի նշան բողոքի՝ դրդեց Թեհրանին դուրս բերել դիվանագիտական անձնակազմը Բաքվից³³:

Այս համատեքստում այլ կարևոր իրադարձություններ են Ադրբեջանում Իրանի քաղաքացիների պարբերական

²⁹ Vali Kaleji, “The Complex Web of Interdependence and Threat Balancing That Prevents War between Iran and Azerbaijan.” *Middle East Institute*, April 24, 2023. <https://gx.ax/e7W>.

³⁰ “Trade Turnover between Iran, Azerbaijan Increase”, *Caliber.az*, July 24, 2023.

<https://caliber.az/en/post/103851/>.

³¹ “Tehran Protests Eurovision “Gay Parade” in Baku,” *Spiegel International*, May 23, 2012, <https://wx.ax/a6G>.

³² “Iran Recalls Azerbaijan Ambassador over Eurovision “Gay Parade”, *The Telegraph*, May 22, 2012, <https://jx.ax/Oq7>.

³³ “Tehran Protests Eurovision “Gay Parade” in Baku,” *Spiegel International*, May 23, 2012, <https://wx.ax/a6G>.

ձերբակալությունները՝ հակաամերիկյան կամ հակախորհրդային հակաառաջընթացի անհաբեկչություն նախապատրաստելու³⁴ կամ Բաքվում հեղաշրջումներ³⁵ պլանավորելու մեղադրանքներով: Ձերբակալվածների մի զգալի մաս էլ մեղադրվում է իրանական աջակցությամբ Ադրբեջանում շարիաթական «Քարիմա» պետություն ստեղծելու նախապատրաստության մեջ³⁶:

Իրանա-ադրբեջանական հարաբերությունների փշոտ դրսևորումների մեկ այլ պատճառ է Բաքվում անջատողական խմբերի կողմից կոնֆերանսների անցկացումը (ինչպես Համաշխարհային Ադրբեջանական կոնգրեսը (Dünya Azərbaycanlıları Konqresi), որը ջատագովում է «Հարավային Ադրբեջանի միացումը» Ադրբեջանի Հանրապետությանը): Երբ 2013 թվականի մարտին տեղի ունեցավ նման կոնֆերանս, դրան ի պատասխան Իրանում փողոց դուրս եկած ցուցարարներն ու նրանց աջակից փաստաբանները հիշատակեցին 1826-1828 թվականների ռուս-պարսկական պատերազմից հետո երկրների միջև կնքված Թուրքմենչայի պայմանագիրը: Բողոքի մասնակիցները պնդում էին, որ, քանի որ 1828 թվականի Թուրքմենչայի պայմանագիրը ստորագրվել է ցարական Ռուսաստանի կառավարության կողմից և անվավեր ճանաչվել 1917 թվականի բոլշևիկյան հեղափոխությամբ, հետևաբար պայմանագրով Իրանից օտարված Ադրբեջանը պետք է վերադարձվի Իրանին: Բանավեճն անգամ հասավ Իրանի Մեջլիս (խորհրդարան), որտեղ ադրբեջանալեզու շրջանների մի քանի ներկայացուցիչների մասնակցությամբ միջնորդություն

³⁴ “Azerbaijan Arrests 22 Suspects in Alleged Iran Spy Plot,” *BBC*, March 14, 2012, <https://www.bbc.com/news/world-europe-17368576>.

³⁵ Yaghoub Fazeli, “Azerbaijan Arrests 39 People Accused of Working for Iran amid Tehran-Baku Tensions.,” *Al Arabiya*, February 1, 2023. <https://english.alarabiya.net/News/world/2023/02/01/Azerbaijan-arrests-39-people-accused-of-working-for-iran-amid-Tehran-Baku-tensions>.

³⁶ Samira Ahmedbeyli, “Hunt for “Iranian Spies” Continues in Azerbaijan.” *Jamnews*, May 17, 2023. <https://jam-news.net/iranian-spies-in-azerbaijan/>.

ներկայացվեց, որը կոչ էր անում «Հյուսիսային Ադրբեջանի» վերադարձը Իրանին³⁷: Իրանի խորհրդարանում Թուրքմենչայի ու Գոլեստանի³⁸ պայմանագրի հիշատակմամբ Ադրբեջանի հակաիրանական հռետորաբանությանն արձագանքելու պրակտիկան շարունակվում է նաև վերջին տարիներին: 2021 թվականին Ադրբեջան-Թուրքիա-Պակիստան համատեղ գորավար-ժուրյուններին ի պատասխան՝ Իսլամական Հեղափոխության Պահապանների Կորպուսի հետ փոխկապակցված «Ջավան» օրաթերթի տնօրեն Աբդուլլահ Գյանջին, օրինակ, թվիթերում «հիշեցրել էր» Ադրբեջանին, թե ումից է անջատվել, և որ Իրանը չի հանդուրժի, որ իրենից անջատված միավորը օգտագործվի իր դեմ³⁹:

2022 թվականին, օրինակ, ի պատասխան Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիևի այն պնդման, թե բոլոր ադրբեջանցիները Ադրբեջանից դուրս իրենց մայրենիով կրթություն ստանալու իրավունք պիտի ունենան, Իրանի խորհրդարանի ներկայացուցիչները խորհուրդ էին տալիս չմոռանալ, թե ով ումից է առանձնացել ու հիշել Գոլեստանի պայմանագիրը⁴⁰:

Արտատաձառջանային ուժերի գործոնը

Իրանի տարաձառջանային նպատակներից է նաև նվազեցնել Թուրքիայի դերը տարաձառջանում, ձերբազատվել վարձկաններից, որոնք աջակցում են Ադրբեջանին և դեռևս չեն լքել Լեռնային Ղարաբաղի հարակից տարածքները, և թույլ չտալ ստեղծել այսպես

³⁷ Marya Hannun, “News You Might Have Missed: Iran Considers Annexing Azerbaijan (Again).” *Foreign Policy*, April 12, 2013. <https://foreignpolicy.com/2013/04/12/news-you-might-have-missed-iran-considers-annexing-azerbaijan-again/>.

³⁸ “Golestān treaty”, *Encyclopaedia Iranica*, Vol. XI, Fasc. 1, pp. 86-90, [GOLESTAN TREATY – Encyclopaedia Iranica \(iranicaonline.org\)](http://GOLESTAN.TREATY - Encyclopaedia Iranica (iranicaonline.org)).

³⁹ “https://twitter.com/Ab_ganji/Status/1443853234079256583?S=20.” Twitter. Accessed July 24, 2023. https://twitter.com/ab_ganji/status/1443853234079256583?s=20.

⁴⁰ “Iranian Lawmakers Warn Azerbaijan President over ‘Compatriots’ Comment.”, *Tehran Times*, November 14, 2022. <https://www.tehrantimes.com/news/478655/Iranian-lawmakers-warn-Azerbaijan-president-over-compatriots>.

կոչված «Ձանգեգուրի միջանցքը», որի մասին չկա հիշատակում 2020 թվականի նոյեմբերի 9-ի եռակողմ հայտարարության մեջ, բայց որի մասին պարբերաբար բարձրաձայնում են Թուրքիայի նախագահ Էրդողանն ու Ադրբեջանի նախագահ Ալիևը: Վերը նշված նպատակները համահունչ են Հայաստանի անվտանգության շահերին և օգնում են դրանց պահպանմանը: Զուգահեռաբար, սակայն, Հայաստանի շահը՝ նպաստելու Լեռնային Ղարաբաղի ինքնորոշման հնարավորությանը և բարձրաձայնելու Լեռնային Ղարաբաղի ժողովրդի իրավունքների պաշտպանության կարևորության մասին, չի համընկնում Իրանի տարածաշրջանային շահերի հետ: Սրանով է բացատրվում այն հանգամանքը, որ Լեռնային Ղարաբաղի պատերազմների նկատմամբ քաղաքական ընդհանուր չեզոք արձագանքներին հաջորդեցին Ադրբեջանին ուղղված շնորհավորական հայտարարությունները⁴¹, ինչպես նաև՝ ոչ հասցեական ուղերձները Լաչինի միջանցքի արգելափակման⁴² վերաբերյալ կամ լռությունը Ալիևի հակահայկական տրամադրությունների նկատմամբ:

Իրանի և Ադրբեջանի միջև «խոսքային պատերազմը» նոր թափ է հավաքել 2020 թվականի պատերազմին հաջորդած մի քանի համատեղ՝ Ադրբեջան-Թուրքիա, Ադրբեջան-Թուրքիա-Պակիստան գորավարժությունների համատեքստում: 2021 թվականին իրականացած այդպիսի գորավարժություններին ի պատասխան՝ Իրանի հոգևոր առաջնորդի ներկայացուցիչ Մեյեդ Հասան Ամելին կոչ արեց չհապաղել ու ցույց տալ Իրանի հզորությունը⁴³:

⁴¹ “Iran Congratulates Azerbaijan on Liberation of Shusha.”, *Tehran Times*, November 9, 2020. <https://fd.ax/5Tt>.

⁴² “Iran Hopes Lachin Corridor Will Be Unblocked through Dialogue between Armenia and Azerbaijan.”, *Armenpress*, December 20, 2022, <https://armenpress.am/eng/news/1100116.html>.

⁴³ Daniel Rad, “Azerbaijani, Turkish and Pakistani War Games Appear to Prompt Iran to Move Infantry to Border.” *The Armenian Mirror-Spectator*, September 21, 2021. <https://nw.ax/Fx7>.

«Խոսքային պատերազմի» ոչ վերբալ դրսևորումները շարունակվել են նաև 2022-2023 թվականներին: 2022 թվականի հոկտեմբերին՝ Ադրբեջանի կողմից Հայաստանի հանդեպ ռազմական ներխուժումից շարաթներ անց⁴⁴, Իրանը երկու խոշոր գորավարժություններ է անցկացրել Ադրբեջանի հետ սահմանի մոտ⁴⁵: Թեհրանը պնդում էր, որ Բաքվին համապատասխան ծանուցում է տվել, սակայն գորավարժությունները, այնուամենայնիվ, անհանգստությամբ են ընդունվել:

Նոյեմբերին ադրբեջանական իշխանությունները ձերբակալել էին 19 մարդու, ովքեր պնդում էին, որ իրենց վերապատրաստել են Իրանում Ադրբեջանում գործողություններ իրականացնելու համար: Կասկածյալները, իբր, տեղափոխվել էին Սիրիա ռազմական ուսուցում անցնելու համար: Նրանց մեղադրանք է առաջադրվել նաև կրոնական նյութերի ապօրինի մաքսանենգության մեջ, երբ նրանք տուն են վերադարձել Ադրբեջան⁴⁶:

2023 թվականի հունվարին զինված անձը ներխուժել էր Թեհրանում Ադրբեջանի դեսպանատուն՝ սպանելով անվտանգության պետին և վիրավորելով երկու պահակների: Թեև Իրանի պաշտոնական վարկածով դեպքը կենցաղային հողի վրա էր տեղի ունեցել, բայց ադրբեջանական կողմը հարձակումը ահաբեկչություն որակեց և դրա մեջ մեղադրեց Իրանի ղեկավարությանը⁴⁷:

Նույն թվականին մահափորձ է իրականացվել ադրբեջանցի պատգամավոր Ֆազիլ Մուստաֆայի դեմ, ով հայտնի է Իրանի դեմ

⁴⁴ “Azerbaijan Launches Large-Scale Attack Against Armenia”, *EVN Report*, September 13, 2022, <https://hq.ax/s2Y>.

⁴⁵ Aziza Goyushzadeh, “Iran Holds Military Exercises on Border Amid Tensions With Azerbaijan”, *VOA*, October 20, 2022, <https://jx.ax/Fd0>.

⁴⁶ Anna Borschchevskaya and Andrew J. Tabler, “Iran’s tensions with Azerbaijan point broader shift in the South Caucasus”, *The Washington Institute for Near East Policy*, March 31, 2023, <https://fd.ax/Pw1>.

⁴⁷ Heydar Isayev, “Azerbaijani embassy in Iran comes under deadly attack”, *Eurasianet*, January 27, 2023, [Azerbaijani embassy in Iran comes under deadly attack | Eurasianet](https://eurasianet.com/azerbaijani-embassy-in-iran-comes-under-deadly-attack)

իր քննադատական մոտեցումներով: Մահափորձի մեջ ադրբեջանական կողմը մեղադրել է Իրանին⁴⁸:

Տնտեսական շահեր և էներգետիկ անվտանգություն

Ադրբեջանն ու Իրանը, ի հեճուկս ունեցած խնդիրների վերը շարադրված ոլորտներում, երկուսն էլ օգտագործում են Realpolitik-ը՝ Կովկասում ու նրանից դուրս ուժերի հավասարակշռությունը պահպանելու ու սեփական ռազմավարական շահերին հասնելու համար⁴⁹: Այդ ռազմավարական շահերից մեկը վերաբերում է տնտեսական ոլորտում երկու երկրների հնարավորինս մերձեցմանն ու համատեղ էներգետիկ անվտանգության խնդիրների հաղթահարմանը:

Տնտեսական ոլորտում մերձեցումը, ըստ որում, հաճախ ոչ միայն հաջորդում, այլև զուգակցվում է քաղաքական ոլորտում առճակատումների հետ: Այսպես, սեպտեմբերյան խոսքային էսկալացիային հետևեց նոյեմբերին կնքված նոր գազային պայմանագիրը Իրանի, Ադրբեջանի ու Թուրքմենստանի միջև⁵⁰: Ըստ այդ պայմանագրի՝ Իրանը Թուրքմենստանից մինչև 2 միլիոն խորանարդ մետր գազ կներկրի ու նույնքան գազ կարտահանի Ադրբեջան Աստարայի միջոցով: Մեկ տարի անց էլ՝ 2022 թվականի հունիսին, երկրները պայմանավորվեցին կրկնապատկել գազի ներկրման և արտահանման ծավալները⁵¹: Նույն թվականի սեպտեմբերին Իրանն ու Ադրբեջանը պայմանավորվեցին ռուսական գազի՝ Իրան ներմուծումը Ադրբեջանով իրականացնելու

⁴⁸ Heydar Isayev, “Azerbaijani MP survives shooting”, *Eurasianet*, March 30, 2023, <https://hq.ax/1Cf>

⁴⁹ Ronen A. Cohen and Tzvi, Lev, “A Triangle of Interests: Azerbaijan, Iran and Israel”, *Iran and the Caucasus* 25, no. 1 (2021): 74-89.

⁵⁰ “Iran, Turkmenistan and Azerbaijan Sign Gas Swap Deal.” *Reuters*, November 28, 2021, <https://ft.ax/4Lr>.

⁵¹ Kazem Sarabi, “Iran to Double Volume of Gas Swap with Azerbaijan.”, *Caspian News*, June 4, 2022, <https://gx.ax/U15>.

շուրջ⁵²: Նույն՝ քաղաքական լարվածությամբ աչքի ընկած 2021 թվականին Իրանն ու Ադրբեջանը պայմանագիր կնքեցին նաև Կասպից ծովի նավթային պաշարների համատեղ կորզման վերաբերյալ⁵³:

Երկու երկրների միջև համագործակցությունը զարգացել է նաև ենթակառուցվածքների ոլորտում. 2023 թվականի մայիսի 17-ին Ռուսաստանի և Իրանի միջև նոր համաձայնագիր կնքվեց Ռեշտ-Աստարա երկաթգծի շինարարության վերաբերյալ: Այս երկաթգիծը, որի նախագծի համար Ռուսաստանն ու Իրանը մի քանի միլիոն դոլար են ներդնելու, Հնդկաստանը, Իրանը, Ռուսաստանը և Ադրբեջանը կապող կարևոր օղակ է լինելու՝ մրցակից դառնալով Սուեզի ջրանցքով իրականացվող բեռնափոխադրումների համար⁵⁴:

Եվ թեև Ռուսաստան-Իրան հարաբերությունների հարցը հատկապես համաշխարհային ներկա առճակատման պայմաններում արևմտյան վերլուծաբանների ուշադրության կենտրոնում է⁵⁵, այդ հարաբերությունների միջանկյալ օղակ Ադրբեջանի գործոնը կարծես հաճախ անտեսվում է: Ադրբեջանը, իր հերթին, իր հակաիրանական, երբեմն էլ՝ հակառուսական հռետորաբանությունն օգտագործում է ինքն իրեն որպես հավաքական Արևմուտքի մաս ներկայացնելու համար: Միաժամանակ, սակայն, Ադրբեջանը խորացնում է իր տնտեսական համագործակցությունը Իրանի և Ռուսաստանի հետ,

⁵² “Iran Agrees to Import 3.3 Bcm/Year of Russia Gas through Azerbaijan.”, *Enerdata*, September 20, 2022, <https://jx.ax/s2K>.

⁵³ “Iran, Azerbaijan to Finalize Deals for Oil, Gas Cooperation.” *Financial Tribune*. November 22, 2021. <https://hq.ax/Xq1>.

⁵⁴ Olesya Astakhova and Parisa Hafezi, “Russia and Iran Sign Rail Deal for Corridor Intended to Rival Suez Canal.” *Reuters*, May 17, 2023, <https://fd.ax/0Ck>.

⁵⁵ Matthew Karnitschnig, “Russia Eyes Iran as Sanctions-Busting Backdoor for Oil Sales.” *Politico*, August 23, 2022, <https://ft.ax/Py4>.

իսկ այդ երկրները Ադրբեջանին դիտարկում են որպես էներգետիկ ոլորտում կարևոր գործընկեր՝ իրենց միջև կամրջի դերի աճով:

Եզրակացություն

Այսպիսով, վերլուծելով Իրան-Ադրբեջան հարաբերությունները զգուշավոր ռեալիզմի տեսության միջոցով՝ կարելի է պնդել, որ երկու երկրների համալիր ու բազմաշերտ հարաբերություններում եղած խնդիրները, Ադրբեջանի կողմից Իրանի համար ստեղծվող սպառնալիքները դրդում են Իրանին մի կողմից բալանսավորել այդ սպառնալիքները հակընդդեմ սպառնալիքներով, մյուս կողմից՝ չեզոքացնել դրանք մերձեցման միջոցով: Այս իմաստով կարևոր է երկու երկրների հարաբերություններում եղած այս բազմաչափությունը դիտարկել ամբողջականության մեջ և դիտարկել ոչ թե միայն առկա խնդիրները, այլ՝ նաև բոլոր այն մեխանիզմները, որոնց միջոցով երկրները փորձում են հաղթահարել դրանք: Հոդվածը ցույց է տալիս, որ Իրանը տարածաշրջանում շարունակում է բալանսավորման քաղաքականություն վարել և առաջին հայացքից թվացյալ «փոփոխությունները» նրա վարքագծի մեջ պայմանավորված են բալանսավորման համար անհրաժեշտ ավելի մեծ ջանքերով. զգուշավոր ռեալիզմի մեկնաբանմամբ՝ որքան մեծանում են սպառնալիքները, այնքան մեծանում է գործադրվող անհրաժեշտ քայլերի քանակը՝ այդ սպառնալիքները չեզոքացնելու ու հակընդդեմ սպառնալիքներ ստեղծելու համար:

Գրականության ցանկ

“Azerbaijan Arrests 22 Suspects in Alleged Iran Spy Plot,” *BBC*, March 14, 2012, <https://www.bbc.com/news/world-europe-17368576>.

“Azerbaijan Launches Large-Scale Attack Against Armenia”, *EVN Report*, September 13, 2022, [Azerbaijan Launches Large-Scale Attack Against Armenia - EVN Report](#).

“Golestān treaty”, *Encyclopædia Iranica*, Vol. XI, Fasc. 1, pp. 86-90, [GOLESTĀN TREATY – Encyclopaedia Iranica \(iranicaonline.org\)](#)

“https://twitter.com/Ab_ganji/status/1443853234079256583?s=20” Twitter. Accessed July 24, 2023, https://twitter.com/ab_ganji/status/1443853234079256583?s=20.

“Iran Agrees to Import 3.3 Bcm/Year of Russia Gas through Azerbaijan.”, *Enerdata*, September 20, 2022, <https://www.enerdata.net/publications/daily-energy-news/iran-agrees-import-33-bcmyear-russia-gas-through-azerbaijan.html>.

“Iran Congratulates Azerbaijan on Liberation of Shusha.”, *Tehran Times*, November 9, 2020, <https://www.tehrantimes.com/news/454457/Iran-congratulates-Azerbaijan-on-liberation-of-Shusha>.

“Iran Hopes Lachin Corridor Will Be Unblocked through Dialogue between Armenia and Azerbaijan.”, *Armenpress*, December 20, 2022, <https://armenpress.am/eng/news/1100116.html>.

“Iran Recalls Azerbaijan Ambassador over Eurovision “Gay Parade””, *The Telegraph*, May 22, 2012, <https://www.telegraph.co.uk/culture/tvandradio/9283554/Iran-recalls-Azerbaijan-ambassador-over-Eurovision-gay-parade.html>.

“Iran, Azerbaijan to Finalize Deals for Oil, Gas Cooperation.” *Financial Tribune*. November 22, 2021. <https://financialtribune.com/articles/energy/111260/iran-azerbaijan-to-finalize-deals-for-oil-gas-cooperation>.

“Iran, Turkmenistan and Azerbaijan Sign Gas Swap Deal.” *Reuters*, November 28, 2021, <https://www.reuters.com/markets/commodities/iran-turkmenistan-azerbaijan-sign-gas-swap-deal-2021-11-28/>.

“Iranian Lawmakers Describe Geopolitical Change as Iran’s Red-Line”, *Farsnews Agency*, October 3, 2021, <https://www.farsnews.ir/en/news/14000711000775/Iranian-Lawmakers-Describe-Geplliical-Change-as-Iran%27s-Red-Line>.

“Iranian Lawmakers Warn Azerbaijan President over ‘Compatriots’ Comment.”, *Tehran Times*, November 14, 2022, <https://www.tehrantimes.com/news/478655/Iranian-lawmakers-warn-Azerbaijan-president-over-compatriots>.

“Public Opinion Survey: Residents of Armenia | January-March 2023”, International Republican Institute, May 1, 2023, [Public Opinion Survey: Residents of Armenia | January-March 2023 | International Republican Institute \(iri.org\)](#).

“Teheran Protests Eurovision “Gay Parade” in Baku,” *Spiegel International*, May 23, 2012, <https://www.spiegel.de/international/europe/teheran-protests-eurovision-gay-parade-in-baku-a-834709.html>.

“Teheran Protests Eurovision “Gay Parade” in Baku,” *Spiegel International*, May 23, 2012, <https://www.spiegel.de/international/europe/teheran-protests-eurovision-gay-parade-in-baku-a-834709.html>.

“Trade Turnover between Iran, Azerbaijan Increase”, *Caliber.az*, July 24, 2023. <https://caliber.az/en/post/103851/>.

Ahmedbeyli, Samira, “Hunt for “Iranian Spies” Continues in Azerbaijan.” *Jamnews*, May 17, 2023, <https://jam-news.net/iranian-spies-in-azerbaijan/>.

Astakhova, Olesya and Hafezi, Parisa, “Russia and Iran Sign Rail Deal for Corridor Intended to Rival Suez Canal.” *Reuters*, May 17, 2023, <https://www.reuters.com/world/russias-putin-irans-raisi-oversee-railway-deal-signing-2023-05-17/>.

Avdaliani, Emil, *New World Order and Small Regions: The Case of South Caucasus*, 2022. Springer Nature, 14.

Bakhash, Shaul, “Iran’s Foreign Policy under the Islamic Republic, 1979–2000”. In *Diplomacy in the Middle East*, ed. Leon Carl Broun, (Bloomsbury Academic, 2001), 247-58.

Barry, James, “*Brothers or Comrades at Arms? Iran’s Relations with Armenia and Azerbaijan*,” in *Iran in the World: President Rouhani’s Foreign Policy*, ed. Shahram Akbarzadeh and Dara Conduit, (Palgrave MacMillan, 2016), 59-75.

Borschchevskaya, Anna and Tabler, Andrew J “Iran’s tensions with Azerbaijan point broader shift in the South Caucasus”, *The Washington Institute for Near East Policy*, March 31, 2023, [Iran’s Tensions with Azerbaijan Point to Broader Shifts in the South Caucasus | The Washington Institute](https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/iran-s-tensions-with-azerbaijan-point-to-broader-shifts-in-the-south-caucasus)

Cohen, Ronen A. and Lev, Tzvi “A Triangle of Interests: Azerbaijan, Iran and Israel”. *Iran and the Caucasus* 25, no.1 (2021): 74–89.

Davoodi, Taghi, “Friendly Relations between Iran and Azerbaijan: A Review”, *Mediterranean Journal of Social Sciences* 7, no. 5 (2016): 259.

Favara, Greta “Taking Politics Seriously: A Prudential Justification of Political Realism”. *Philosophy & Social Criticism* 49, no. 7, (2023): 0.

Fazeli, Yaghoub, “Azerbaijan Arrests 39 People Accused of Working for Iran amid Tehran-Baku Tensions.”, *Al Arabiya*, February 1, 2023,

Flanagan, Stephen J., “The Turkey–Russia–Iran Nexus: Eurasian Power Dynamics,” *The Washington Quarterly* 36, no 1 (2013): 163-178.

Gevorgyan, Anna and Kocharyank, Hayk, “The Islamic factor in Azerbaijan and its influence on the security interests of Armenia”, *Journal of Oriental Studies* 14, (2018): 336-356.

Ghazanchyan, Siranush, “Rouhani: Iran Ready to Contribute to Karabakh Settlement.” *Public Radio of Armenia*, April 9, 2014, <https://en.armradio.am/2014/04/09/rouhani-iran-ready-to-contribute-to-karabakh-settlement/>.

Golmohammadi, Vali and Azizi, Hamidreza “The South Caucasus in the Regionalism of Iran’s Foreign Policy”. *Central Eurasia Studies* 15 (2022): 305–281.

Goyushzadeh, Aziza “Iran Holds Military Exercises on Border Amid Tensions With Azerbaijan”, *VOA, October 20, 2022, Iran Holds Military Exercises on Border Amid Tensions With Azerbaijan (voanews.com)*.

Guzzini, Stefano. “Saving Realist Prudence.” In *The Social Construction of State Power: Applying Realist Constructivism*, edited by J. Samuel Barkin, 1st ed., (Bristol University Press, 2020), 217–32.

Hannun, Marya, “News You Might Have Missed: Iran Considers Annexing Azerbaijan (Again).” *Foreign Policy*, April 12, 2013, <https://foreignpolicy.com/2013/04/12/news-you-might-have-missed-iran-considers-annexing-azerbaijan-again/>.

Isayev, Heydar “Azerbaijani MP survives shooting”, *Eurasianet*, March 30, 2023, [Azerbaijani MP survives shooting | Eurasianet](https://eurasianet.com/azerbaijani-mp-survives-shooting/)

Isayev, Heydar, “Azerbaijani embassy in Iran comes under deadly attack”, *Eurasianet*, January 27, 2023, [Azerbaijani embassy in Iran comes under deadly attack | Eurasianet](https://eurasianet.com/azerbaijani-embassy-in-iran-comes-under-deadly-attack/)

Kaleji, Vali, “The Complex Web of Interdependence and Threat Balancing That Prevents War between Iran and Azerbaijan.” *Middle East Institute*, April 24, 2023, <https://www.mei.edu/publications/complex-web-interdependence-and-threat-balancing-prevents-war-between-iran-and>.

Karnitschnig, Matthew “Russia Eyes Iran as Sanctions-Busting Backdoor for Oil Sales.” *Politico*, August 23, 2022, <https://www.politico.eu/article/russia-eyes-iran-as-sanctions-busting-backdoor-for-oil-sales/>.

Khoshnood, Arvin and Khoshnood, Ardavan, "Iran's quandary on Nagorno-Karabakh." *Middle East Quarterly* 28, no. 2 (2021): 7.

Kumar, Manali, “Making Decisions under Uncertainty: The Prudent Judgement Approach”. *European Journal of International Security* 8, no. 1 (February 2023): 109-29

Kupchan, Charles A., “After Pax Americana: Benign Power, Regional Integration and the Sources of a Stable Multipolarity”. In *The New World Order* (London: Palgrave Macmillan UK, 2000), 134–66.

Lashaki, Abdollah Baei, Masoumeh Rad Goudarzi, and Davood Amraei, “The Roots of Tension in South Caucasus: The Case of Iran-Azerbaijan Relationship”, *Journal of Politics and Law* 6, no. 4 (2013) 141-49

Lotfi, Tavakol, Golmohammadi, Vali and Sarmadi, Hamid,” Political Consideration and Development of Economic Relations, Economic Cooperation Capacities of Iran and the Republic of Azerbaijan”, *Mediterranean Journal of Social Sciences* 7, no. 3 S3, (2016): 72-82.

Mehdi Amiri and Ehsan Fallahi, “Geopolitics of Iran’s Bilateral Relations with Armenia and the Republic of Azerbaijan from 2013 to 2021”. *Central Eurasia Studies* 15 (2023): 73–101.

Meister, Stefan “Shifting Geopolitical Realities in the South Caucasus”. *Reports, SCEEUS*, November (2021): 1–14.

Nourian, Zeinab, "Investigating the Position of Smart Power in Iran's Foreign Policy towards Armenia", *Iranian politics and law* 1&2, no. 3 &4, (2021): 15-28

Paul, Thazha *Power versus Prudence: Why Nations Forgo Nuclear Weapons* (McGill-Queen’s Press-MQUP, 2000), 28-33.

Rad, Daniel “Azerbaijani, Turkish and Pakistani War Games Appear to Prompt Iran to Move Infantry to Border.” *The Armenian Mirror-Spectator*, September 21, 2021, <https://mirrorspectator.com/2021/09/21/azerbaijani-turkish-and-pakistani-war-games-appear-to-prompt-iran-to-move-infantry-to-border/>.

Rauschenbakh, Kira, “The Nagorno-Karabakh Conflict Challenges Iran.”, *Critical Threats*, October 7, 2020. <https://www.criticalthreats.org/analysis/the-nagorno-karabakh-conflict-challenges-iran>.

Sarabi, Kazem, “Iran to Double Volume of Gas Swap with Azerbaijan.”, *Caspian News*, June 4, 2022, <https://caspiannews.com/news-detail/iran-to-double-volume-of-gas-swap-with-azerbaijan-2022-6-4-0/>.

Sariolghalam, Mahmood, *Iran in Search of Itself*, *Current History* 107, no. 713 (2008): 425-431.

Sinaee, Mariam, “War of Words Heats up between Iran, Azerbaijan, and Israel.”, *Iran International*, January 10, 2023, <https://www.iranintl.com/en/20211001032752>.

Souleimanov, Emil, Ehrmann Maya , and Aliyev Huseyn, “Focused on Iran? Exploring the Rationale behind the Strategic Relationship between Azerbaijan and Israel”, *Southeast European and Black Sea Studies* 14, no. 4 (2014): 471–88.

Wei, Liu, “Aristotle, Machiavelli, and Prudential Political Realism”, In *Machiavelli in Northeast Asia*, ed. Jun-Hyeuk Kwak, (London: Routledge, 2022), 26-42.

Yaghoub Fazeli, “Azerbaijan Arrests 39 People Accused of Working for Iran amid Tehran-Baku Tensions.”, *Al Arabiya*, February 1, 2023. <https://sq.ax/6Td>.

RED LINES AND GREEN LIGHTS: IRAN'S BALANCING POLICY IN THE SOUTH CAUCASUS

Anna Gevorgyan
Senior Researcher
Center for Culture and Civilization Studies

Keywords: *Iran, Armenia, South Caucasus, security, mercenaries, Turkey, Azerbaijan, EU, gas, oil, Prudential Realism*

After the Nagorno-Karabakh war in 2020, some Iranian political statements that support Armenia's security interests and ongoing "wars of words" between Iran and Azerbaijan led to the development of a theory in the international (including Armenian) scientific and analytical community that Iran has fundamentally altered its stance toward the South Caucasus states.

This tendency had a substantial impact on Armenia's public perception of Iran. As a vivid example, Iran is considered as Armenia's most significant security partner by 54% of questioned Armenians, according to a 2023 survey conducted by the International Republican Institute.

This article explains Iran's broad geopolitical and security interests in the region and Iran's balance of power approach via analyzing Iran-Azerbaijan relations using the theory of Cautious Realism. The article demonstrates that Iran's goals and interests in the region have not changed, and it continues its balancing policy and in relations with Azerbaijan uses tools of creating contra threats, as well as rapprochement.